

Kultúra a kultivovanosť ako nemateriálna investícia do ľudského kapitálu

Culture and Cultivation as Nonmaterial Investment in Human Capital

Viera Žemberová

Abstract

Social sciences open its research to mutual dialogue, which are enriched not only methodologically within the scope of its search, but strategically increase the awareness of vertical knowledge of human and interpersonal capital, therefore about the article of its reality, which humanizes society and the value is creating abstracted into components of culture and social and professional sophistication.

Keywords: culture; investment; human capital

Úvod

Najvyššia, ale aj najnižšia forma kritiky je istým druhom autobiografie. Oskar Wilde

Obsah a nadčasový význam spojenia ľudský kapitál a spoločnosť, vo vertikále ide o kontexty učiacej sa spoločnosti a jej problémy (Hvozdík 2001, s. 50), vo svojej podstate absorbuje problematiku aj súbor spoločenských vied v ich vývinovom aj javovom kontexte. Súbor absorbuje súčasne podoby tohto vzťahu aj preto, lebo jeho parciálne dejinné výstupy sa dotýkajú civilizačných a vedomostných postupov. Napokon i takto bolo možné pokračovať v zmenách vo vývine ľudského kapitálu v súlade s vedou, kultúrou, umením aj s výskumom sociálnych vied o spoločnosti a o subjekte, ktorý ho zastupuje, zdôvodňuje a svojou aktivitou precizuje jeho existenciu aj zmysel, ba viac, jeho univerzálnu podstatu. Umenie vytvorilo so spoločnosťou a jej obsahom ľudského elementu oddávna spojenectvo. V takto utváranom vzťahu znamenajú pre seba anticipačný alebo zdôvodňovací korektor na všetko, teda i všetkého a vždy zdôvodní, objasní to, čo spoločnosť chce vykonať alebo vykonala a potrebuje vidieť, porozumieť aj odlišovať rečou literárneho textu. Literárny text prostredníctvom látky, tematiky a rozprávača obsiahne detail a súčasne ponúkne poznávací nadhľad pri reflektovaní procesu, ktorý plynule pokračuje a „príbeh“ naplnia autor svojimi poznávacími postojmi a nimi motivovanými rozhodnutiami ako jeho potrebnú spoločenskú prítomnosť a opodstatnenú hodnotovú zmyslupnosť.

1. Metóda a materiál

Obľúbenou myšlienkou dneška je, že umelcovo skúmanie je porovnateľné s výskumom vedca. Jan Svenungsson

V próze *Egyptanka Nitokris* (1972) sa Ján Lenčo¹¹ (1933 – 2006) sústredil najskôr na genézu dejín vyspelého spoločenstva, aby prostredníctvom príbehu rekonštruoval nástroje fungovania civilizovaného spoločenstva v štátnej forme. Filozofujúca ambícia poznať systém, v ktorom žijeme ako humanizované spoločenstvo sa odvíja od emotívneho a sociálneho kontrastu ako priesečník zapojený do všetkého, čím sa zabezpečuje napredovanie ľudskej spoločnosti. Podloží príbehu sa stala matky a jej traja synovia z predmestia, ktorí na svoju matku zabudli, keď sa stali súčasťou precízne fungujúceho systému mocného štátu, ba viac, jeho pevným súkolesím, ktoré štát stráži, upevňuje a mocensky rozvíja. Sociálne štatúty, ako im rozumeli synovia im neumožnili na postoch, ktoré zastávali, zverejňovať rozpomienky na svoju chudobnú a bezvýznamnú detskú minulosť. Ľudský kapitál v spoločnosti sa viaže na jeho kvalitu, ale aj na jeho dôkladné poznanie pre štruktúrovanosť, odlišnosť, ambicióznosť, zručnosti, schopnosti a pre individuálnu mravnú aj sociálnu výbavu jednotlivca a spoločenstva. Ľudský kapitál je zásobnica s latentne vymedzovanou spoločenskou hodnotou, ktorá sa odvíja od ďalších súčastí a typu štátnej formy ako organizačného nástroja a výrazu dobre fungujúcej spoločnosti. To ona ako systém iniciuje, konkretizuje aj aktualizuje či relativizuje spoločenskú hodnotu jednotlivca. *Egyptanka Nitokris* je obyčajná matka a jej odlišní, vzdelaní, ale predovšetkým cieľavedomí traja, povahou aj odlišní synovia – úradník, vojak, umelec - utvorili pre autora ilustračnú sieť prípravy, výstavby a fungovania spoločnosti, na podloží ktorej sa ilustruje kontakt matka a spoločnosť, deti a vzdelávací systém spoločnosti, štát a jeho mocenské a organizačné piliere, aby spisovateľ predložil trpké poznanie o nahraditeľnosti každého, ba aj kedykoľvek, ľudskeho komponentu v mechanizmoch a v systéme správy štátu. Nepomer medzi nahraditeľným jednotlivcom a zorganizovaným systémom prosperujúceho štátu ilustruje nadčasovosť, pevnosť systému riadenej moci, ktorú štátu poskytuje efektívna verejná správa, neporaziteľná vojenská sila a zložky kultúry. Pritom dávno aj najbližšími zabudnutá matka Niktoris, opustená starena živoríaca na predmestí veľkomesta, dala dávnovekému Egyptu troch synov, tri nemenné piliera každej dobre organizovanej štátnej moci a jej verejnej správy: najvyššieho úradníka, odvážneho vojvodu a básnika.

Literárnymi postupmi bez toho, aby autor navodil verbálnu komunikáciu medzi postavami, utvára v čase a priestore poznatky o odlišných typoch postáv z jednej rodiny, ktorými objasňuje ich zámery, funkciu, ale predovšetkým význam ich pôsobenia a ich prítomnosti v procese komunikácie, aký môže účinne pôsobiť medzi (nahraditeľným) jednotlivcom a (univerzálnou) verejnou správou štátu (Žibritová 1984, s. 32). História ako objekt poznávania dejín spoločnosti je zaznamenaná prostredníctvom zdokonaľovania materiálneho zázemia a existencie spoločenstva. História vo svojej politickej, sociálnej a geopolitickej výpovedi poskytuje argumenty o prirodzenej a nevyhnutnej ľudskej premene vo vzťahu k tradícii, k rešpektovanému kontextu, ale najmä ku konkrétnym a časovo vymedzeným cieľom, pretože ony posúvajú spoločenstvo a ním utvorenú spoločenskú formu dopredu a znamenajú v celostnosti obsah pojmu pokrok. Všeobecné spoločenské zmeny ako následok prehľbovania poznania a vedenia menia kvalitu života ako spôsob individuálnej a kolektívnej existencie, jej uskutočňovania, ale podstatné bude aj to, že sa týmito zovšeobecnenými komunikátmi vypovedá o zložkách, prejavoch, zdokonaľovaní nemateriálnej investície spoločnosti vnášanej do činností a ambícií na uskutočnenie osobného a profesijného života rovnako sa precizujúceho a diferencujúceho sa ľudskeho kapitálu. Premenami ľudskeho kapitálu sa zaoberá umenie, anticipačne predovšetkým umelecký text, ktorý sa sústreďuje na vzájomnú schopnosť analyzovať dobové reálie života spoločnosti, teda to, čo je

¹¹ Ján Lenčo (1933 – 2006), významná osobnosť modernej slovenskej literatúry od 60. rokov 20. storočia. Popri žánrovo členitej prozaickej tvorbe sa venoval kultúrnej publicistike a príležitostne literárnej kritike.

nové, iné, iniciujúce prostredníctvom do textu zakomponovaných správ, informácií, vizuálnych záznamov či inými, hoci niekedy iba dočasnými vyjadrovacími a zobrazovacími spôsobmi.

Každý z nás bol iný a každý počúval svoj vnútorný hlas. Individualita a osobná sloboda boli zákon.
Mária Bátorová

Próza Stred nadväzuje na spoločenské a politické reflektovanie vzťahu medzi jednotlivcom, akademickou praxou a dôsledkami moci, ktoré zasiahnu spoločnosť ako celok. Látkovo a tematicky ide pre autorku o vedeckú, mravnú a osobnú krízu v konkrétnom čase, lokalite a v literárne iniciovanom veľkomestskom akademickom pracovisku a v bratislavskej rodine (Žibritová 1984, s. 33-34). Téma reťazovej prepojenosti zachytená aj ako účinkovanie komunikačnej kompetencie jednotlivca a systému (Vybíral 2000, s. 37) vo verifikovateľnom spoločenskom čase – vtedy/príčina a teraz/dôsledky – sa v tematike a na výbere typov postáv z akademického prostredia, na ich osudoch utvorených limitmi spoločenskej praxe od sedemdesiatych rokov minulého storočia sa v próze Stred rekonštruje, od spoločenskej a politickej genézy po personálne a profesijné dôsledky, normalizačný proces a politické zmeny v spoločenskom systéme do začiatku deväťdesiatych rokov na slovenskej univerzite. Stred je aj stret dvoch kontrastných etických princípov, dvoch profesijných postojov, dvoch uskutočnených stratégií bytia či existencie a odlišných noetických, mravných a emotívnych hodnôt dobového generačne, profesijne a sociálne formovaného rodinného života. Metaforicky zvolený názov prózy Stred ilustračne, jednak v sujete a potom aj v návratoch k tomu, čo bolo a ako to bolo, že sa jednotlivec dostal do roly opusteného svojím pracovným tímom a sám po neznesiteľnom napätí vôkol seba opúšťa prostredie, s ktorým je svojím dovtedajším životom a prácou spätý: „Zrazu sa zistí, že tento nenápadný muž je jednou z centrálnych postáv medzinárodného teritória profesie, ktorej sa venuje“ (Bátorová 2010, s. 134). Exponované vedecké a spoločenské pracovisko v neliterárnej skutočnosti signalizuje účinkovanie javu *pars pro toto*, literárne otvára sondu do mozaiky spoločenského prierezu inštitucionálnych a osobných reagovaní na objasňovanie príčiny, následku, ale predovšetkým dôsledku toho, čo bolo potrebné prežiť, aby sa mohlo v cudzom prostredí vôbec žiť a ešte aj účinne a úspešne pracovať v odbore. Trasovisko z ľudských omylov, zo strachu a úzkosti, ale aj z kolaborácie s výhodami zásadne hodnotovo a názorovo pozmenenej situácie je ilustrovaný viacerými prototypmi postáv, ich odborných špecializácií a flexibilných medziľudských prepojení odvíjaných z dávných osobných krízových situácií, čím sa navodia návraty a príbehy jednotlivých postáv do okolností, ktoré náučne zvýraznia vznik a pôsobenie modelových javov správania sa a rozhodnutí, ktoré sú vnášané do literatúry aj do kultúry z mimoliterárnej spoločenskej praxe. V spätnom naračnom pohybe a za účinkovania nástrojov a foriem empatie (Tolan 2006, s. 33-35) nastane literárna iniciácia rekonštruovať podmienky, za ktorých „do hry vstupuje časová projekcia a interpretácia sveta, reality, spoločnosti, predovšetkým človeka a jeho etických noriem“ (Liba 2009, s. 263). Látkou sa próza Stred ujala rozprávaním osudov literárnych príbehov jednotlivých typov postáv. Tých, čo zostali doma a tých, ktoré emigrovali a vracajú sa medzi svojich po desaťročiach späť, sa mení na autorkino objasnenia nedávných spoločenských a politických procesov. Tie zasiahli prostredie aj jednotlivé spoločenské skupiny tak, že by bolo možné aktualizovať postreh o tom, že nie vždy, ale za akýchkoľvek okolností „problém človeka nie je komunikačný problém...“ (Žibritová 1984, s. 33). Pre autorku textu sa komunikácia medzi postavami stáva predovšetkým etickým problémom a jednotlivec, literárna postava, nie vždy svoje mravné krízy dokáže riešiť tak, aby jeho osobnostný profil nebol limitovaný len jeho biopsychologickou aktivitou (Žibritová 1984, s. 33-34). Autorka sa pre verifikačnú hodnotu svojej prózy rozhodla o prepojenie dvoch blokov: literárneho a „faktického“, v ktorých sa dostredivo uzatvára problém moderného historického svedomia a vedomia, ale zvlášť poznania nie tak dávných politických a historických reálií slovenskej spoločnosti, predovšetkým poznanie individua mať odvahu z odstupu času hodnotiť seba samého i reflektovať rodinnú, profesijnú, spoločenskú mienku o sebe. Próza Stred sa svojou ambíciou vypovedať o ľudskej skúsenosti horizontálne a za generáciu tých, ktorých normalizačné roky poznamenali aj zmenili, čo naznačuje autorka, naďalej rozčesne zhodnocovaním uplatňovanej etiky voči konkrétnej a verifikovateľnej dejinnej udalosti. Prímerom by mohol byť text Martina Šimečku

Zájmem (1997), ktorý tematizuje osobné poznanie zlomových sedemdesiatych rokov a dramatického ukončenia nimi zavedenej spoločenskej praxe v osemdesiatych rokoch. Teda v tom, že v tematike svojej prózy uplatnil beletrizovanie nemateriálnej investície, ide o zdroje života, skúmanie ich roly v zmysluplnej aktivite v krízovej situácii osobnej existencie, a to narátora príčinne nasmeruje k literárnemu zhodnocovaniu zmyslu života ako javu aj jeho hodnoty a svojej objektívnej potreby a zmysluplnej uplatniteľnosti v spoločnosti (Halama 2007, s. 59). Kontrastné verbalizovanie toho, čo sa javí ako autentické, preto aj neliterárne, no spracované do príbehov vypovedajúcich umeleckými postupmi o ľudských dôsledkoch odvíjaných z krutej spoločensko-politickej skúsenosti sa tematizovaním do literárneho pozorovania a vnímania (Tolan 2001, s. 43) spoločenskej látky uchová v esteticky a noeticky sugestívnom literárnom výraze.

Tri vlny devastácie slovenskej inteligencie – budú ďalšie? Peter Podbanský

Lenčova próza *Egyptanka Nitokris* ponúka príbehovú cestu vzniku, upevnenia a uplatnenia organizačnej, myšlienkovaj aj praktickej moci spoločnosti, ktorá si do svojich mocenských pilierov riadeného a pevného systému pripravuje tých, ktorí svojím vzdelaním, lojalitou voči ideám a hodnotám spoločnosti zvolia, či upravia svoju profesijnú a občiansku činnosť tak, aby systém na programovo nastavenú prípravu ľudského kapitálu pracoval pre prítomnosť a tak efektívne pracoval pre budúcnosť. Starodávny Egypt patrí minulosti, jeho budúcnosť poznamenalo nemálo dramatických udalostí, ale predovšetkým ako spoločenský systém sa obrusoval novými a ďalšími výsledkami vedy, precizoval sa ideami svojej meniacej sa spoločnosti. Reálny pohyb času, nemálo okolností okolo priestoru, nástrojov, programov, zámerov a kritérií prinášajú so sebou zmeny, ktoré uprednostňuje spoločnosť aj tým, že dôsledne sleduje sociálnu prípravu, kvalitu vzdelávania, funkčné uplatnenie, teda takú podporu ľudského kapitálu, zvlášť mladých ľudí, aby sa vhodne a bez zádrheľov pripravili na výmenu generácií vo svojich (troch) pilieroch spoločnosti, jej a ňou latentne precízneho systému na fungovanie a dosahovanie žiadaných výsledkov.

Publikácia *Študenti a ich profesori* (2006) z autorskej tvorby Petra Podbanského¹² nadväzuje jednak na Lenčovú prózu a žánrovo rozporným spôsobom precizuje v rovine faktu stratégiu Bátorovej prózy Stred, no už sa nevenuje výkladu genézy a funkčnosti troch pilierov dobre udržiavaného aj vhodne rozvíjaného systému prosperujúcej spoločnosti, ale detailne a z jediného dostredivého miesta – vysoká škola ekonomická – vypovedá, rekonštruje, prognózuje aktuálny proces prípravy ľudského kapitálu, teda približuje osobnostnú a hodnotovú situáciu tých, ktorí vysokoškolákov pripravujú v špecifickom odbore pre prax. Podbanský naznačuje odkazom na autentické iniciácie svojho textu diferencované ľudské trasovisko zapojené do vedeckého výskumu, a tak pripravovaný mladý ľudský kapitál konfrontoval autor so slovenskou spoločenskou realitou posledných viac ako dvoch desaťročí. Akademické pracovisko, európska tradícia vysokoškolského vzdelávania, spoločensky rešpektovaný štatút pedagóga v tejto ustanovizni a stredoškolským vzdelaním kvalitne pripravení adepti špecializovaného vzdelania v ekonómii sú objekt, nástroj aj výstup viacročného procesu, ktorý možno zhrnúť do tézy: kultúra a kultivovanosť ako nemateriálna investícia do ľudského kapitálu. Téza sa stala látkou aj ústrednou témou autorovho výkladu vzťahu medzi študentmi a ich profesormi. Peter Podbanský v publikácii ponúka viacero dejových línií, ktoré sú napojené na jedinú postavu, tá má neliterárnu predlohu v mnohoročnom docentovi a v zahraničí rešpektovanom univerzitnom profesorovi, zástupcovi našej krajiny v OSN, v literárnom Michalovi Cibákovi. Jedna z línií sa dotýka pôsobenia Michala Cibáka v pedagogickom procese. Druhá línia v časových ruptúrach sleduje jeho administratívnu cestu k inauguračnému konaniu. Tretia línia objasňuje pôsobenie univerzitného profesora v štruktúrach OSN. Samostatným blokom publikácie sú kapitoly, ktoré sa venujú politologickému, historickému a spoločenskému pohybu, ktorý je spojený s modernými dejinami Slovenska od deväťdesiatych rokov 20. storočia. Atmosféra štúdia, výskumu, akademických foriem

¹² Peter Podbanský, prof. Ing. Jozef Mihálik, DrSc., v roku 2006 v tom istom vydavateľstve ako publikáciu *Študenti a ich profesori* vydal romanticky ladenú prózu *Moje dospievanie v Amerike*.

vzdelávania, kontakt medzi vyučujúcim a vysokoškolským študentom, to všetko utvára, alebo spätne odráža stav vyspelej spoločnosti, jej hodnotové a etické pravidlá, za ktorými sa vždy nachádzajú konkrétne osudy konkrétnych ľudí. Vzdelávanie ako výstup náročného výskumného procesu v akademickom prostredí sa aj v tejto publikácii považuje za duchovnú investíciu do mladej generácie a súčasne za zúčroenie odbornej a mravnej zdatnosti generácie tých akademických pedagógov, ktorí sú s nimi v dennom kontakte.

Príklady priťahujú, na príkladoch sa učia nielen mladí ľudia. Táto téza sa vynára ako ďalší výstup obsahu zo zachytenej nedávnej minulosti a z prítomnosti metodiky a praxe efektívneho riadenia procesov kultúry a ňou iniciovanej aj precizovanej kultivovanosti jednotlivcov a spoločnosti ako cielená, tradíciou podnecovaná duchovná, vedomostná, mravná, teda nemateriálna investícia do ľudského kapitálu v mechanizme riadenia a rozvíjania slovenskej spoločnosti v dvoch štátnych formách od šesťdesiatych rokov minulého storočia po polovicu prvého desaťročia v novom storočí. Autor publikácie vo svojej stratégii zlúčil viacero navzájom sa podmieňujúcich reálií spoločenského života, aby utvoril štruktúru, pohyby aj krízové situácie politologicky uchované a osobnými príbehmi zažitú komponenty fungovania politickej a strategickej siete kontaktov v systéme spoločnosti. Nahromadený zovšeobecnený materiál, udalosti šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 20. storočia, mocensky diferencovaný prístup v spoločenskej praxi k politicky alebo pracovne iniciatívnym a úspešným jednotlivcom neobišiel ani negatívny mravný ponorkový efekt voči odborne vynikajúcim jednotlivcom na vysokej škole, a to si žiadalo od autora zvoliť takú kompozičnú a po nej naračnú stratégiu, aby sa rozsiahly dokumentárny a verifikačne nespochybniteľný materiál odvíjal z najsilnejšieho článku obsiahnutý v neliterárnej látke a je literárnym tematizovaním. Strategicky a v súlade s autorovým zámerom sa tým dotykovým miestom v nazeracom podloží textu stala literárna postava výnimočne nadaného, pracovitého, spoľahlivého vysokoškolského učiteľa, ktorý prečnieva postojom a chápaním opodstatnenosti a užitočnosti vedeckej práce vo svojom pracovnom kolektíve. Táto personálna tenzia medzi literárnymi postavami iniciovala postup zacielený do detailného a rekonštruovateľného oboznámenia sa so strasťami odborného a kvalifikačného napredovania postavy. Trasovisko kolegiálnej nežičlivosti realisticky odráža neliterárne skúsenosti autorom oživených rokov, dobových praktík a prežívajúcej skutočnosti: odborne nerovnocenné zloženie tímov pedagógov na vysokých školách zachytáva autor takto: „Rozsiahla vedecká činnosť, nekompromisnosť v práci, náročnosť na seba a druhých, presadzovanie celospoločenských záujmov a mnohé ďalšie kvality, ktoré Cibák nesporne mal, spôsobili, že mnohí mu začali závidieť, a preto formovali proti nemu skrytú opozíciu (...) s cieľom držať Cibáka v šachu ako najdlhšie bude možné“ (Podbanský, 2006, s. 55). Michal Cibák verí na pravdu (moju, našu, čistú), čo sa zhodnocuje v jeho kolektíve na katedre i takto: „Cibák sa zbytočne starie do mnohých vecí, do ktorých by nemusel (...). Medzi nami povedané (...) je naivný. Vážne berie všetky uznesenia, ktoré sú vydané na riadenie pedagogického procesu a výskumu v školách. Som presvedčený, že ako profesor by bol schopný všetky tie povedačky presadzovať ešte horlivejšie. Z praxe vieme, že jedna vec je bežný život a druhá uznesenia, ktoré sa ho bezúspešne usilujú zmeniť“ (Podbanský, 2006, s. 126).

Nemateriálna investícia vo forme vedomostí vysokoškolského učiteľa do svojich študentov sa viaže na jeho osobnostný kontakt s nimi, na charizmu prednášajúceho a odborníka v predmete, ktorý približuje novým poznatkom, kontextom dostupných vedomostí a podnecuje záujem svojich študentov, čím sa prirodzene žiada autorom sugestívne sformulovaná odpoveď na otázku, čo im prináša a dáva ako odkaz do ich odbornej aj ľudskej budúcnosti. Autor nevytvoril priestor pre študentov, ponechal ich v role adresátov, ktorí sa prejavia záujmom alebo jeho opakom o študovaný predmet konkrétneho vyučujúceho. Aj spoločnosť akademických pracovníkov podľa odbornosti rozdelil autor do troch skupín, čo sa nevzpiera neliterárnej skúsenosti z vysokoškolského prostredia, hoci na okraji isto ostáva takmer univerzálny postreh „tolerujeme vzájomnú neschopnosť“ (Podbanský, 2006, s. 58).

Východisko pre autora utvorila neliterárna skúsenosť s vysokoškolským prostredím, vedomosti z ekonomického portfólia politických a spoločenských pohybov od začiatku deväťdesiatych rokov minulého storočia. Táto časť publikácie spracúva materiál a komentuje ho

takým spôsobom, že by sa mala stať učebným návodom, ako sa politologicky, dejepisne a ekonomicky vyrovnáť s nedávnou minulosťou a porozumieť jej zložitosti, ako rozlišovať prepojenosť tých komponentov, ktoré ostávajú mimo pozornosti médií a viažu sa na výraznú osobnosť alebo generáciu odborníkov, na právne rešpektovanú a následkami efektívnu správu spoločnosti.

Neliterárnych osobností, ktoré v publikácii Petra Podbanského *Študenti a ich profesori* zobrazuje profesor Cibák aj so svojím mravným imperatívom: „Budem za pravdu bojovať podľa svojho najlepšieho presvedčenia“ (Podbanský, 2006, s. 157), je dostatok a majú nasledovníkov. Pokračovatelia konceptu vedy, výchovy a zmyslu osobného pôsobenia v spoločnosti potrebujú mať istotu, že úsilie, ktoré svojou aktivitou v odbore a profesii vykonávajú, prirodzene má a musí mať hodnotné a oceňované spoločenské uplatnenie.

2. Výsledky a závery

Projekt venovaný kultúre a kultivovanosti ako nemateriálnym investíciám do ľudského kapitálu sa zaoberal vo svojej látkovej a tematickej línii v slovenskej próze tvorbe tých autorov, ktorí s problémami zložitého vzťahu medzi ideami spoločenského systému, jeho nástrojov moci a predstavami o hodnote osobného pôsobenia v spoločnosti mali osobné skúsenosti. Tematizovanie osobnej skúsenosti, literárne personalizovanie osobnej drámy blízkych má významný vklad do vedomia spoločenskej spravodlivosti a do spôsobu, ako sa zmysluplne vyrovnáť s poznaním histórie. Aj preto pripomenuté prozaické texty ponúkajú myšlienku naučiť sa hovoriť s časom aj predkami prostredníctvom poznania a odbornosti, veď je to vždy na úžitok prítomnosti. Dotyky minulosti a prítomnosti utvárané v generačnom a medziľudskom napojení naznačujú ako sa dá premyslenou a riadenou aktivitou zabezpečiť plynulý generačný prechod z prítomnosti do budúcnosti a pritom nezabudnúť na jednotlivca, na hodnoty, ktoré aj nenápadným spôsobom svojho správania sa, verbálnej i neverbálnej komunikácie, svojím postavením a zručnosťami vkladá do toho, čo sa rodí dnes, ale zužitkuje sa v blízkej budúcnosti a inou generáciou. Budúcnosť má hodnotu vyjadrenú existenciou nástupcov a ňou dáva spoločnosti ten štatút, ktorý sa spája s najvyššími mravnými hodnotami platnými vo vyspelej spoločnosti. Kultivovaná spoločnosť v nemateriálnej investícii do jednotlivca práve tak, ako do spoločenstva dáva priehrdím všetko to, čo dnes už vie o svojich pripravovaných nástupcoch a o možnostiach náročnej budúcnosti.

Literatúra

BÁTOROVÁ, M. 2010. Stred. Bratislava: Literárne informačné centrum.

HALAMA, P. 2007. Zmysel života z pohľadu psychológie. Bratislava: Slovak Academic Press.

HVOZDÍK, S. 2001. Psychologické pohľady na edukáciu a postmodernizmus. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.

LIBA, P. 2009. Prieniky do literatúry a kultúry. Nitra: Kulturologická spoločnosť v Nitre a Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

LENČO, J. 1972. Egyptanka Nitokris. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

PODBANSKÝ, P. 2006. Študenti a ich profesori. Bratislava: Pozsony/Presburg/Bratislava – Peter Rašla.

SVENUNGSSON, J. 2007. Umenie písať. Bratislava: Slovart.

TOLAN, J. 2006. Na osobu zaměřený přístup v poradenství a psychoterapii. Praha: Portál.

VYBÍRAL, Z. 2000. Psychologie lidské komunikace. Praha: Portál.

ŽIBRITOVÁ, G. 1984. Sociálna komunikácia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.

Adresa autorky

prof. PhDr. Viera Žemberová, CSc.

Prešovská univerzita v Prešove

Filozofická fakulta

Inštitút slovakistiky a mediálnych štúdií

Prešov, 17. novembra č. 1

E-mail: viera.zemberova@ff.unipo.sk